

Bladkoning: najaarsgast uit het Verre Oosten

Een Bladkoning die druk door een bomensingel fladdert doet bij iedere vogelaar het hart sneller kloppen. De naam 'Grauwstuitboschzanger', zoals deze vogels tijdens de vorige eeuwwisseling nog werden genoemd, doet de soort dan ook zeker geen eer aan. Het zijn leuke loofzangertjes met subtiële kenmerken in verenkleed en roep die nu met recht de naam Bladkoning dragen, vaak wat oneerbiedig afgekort tot Blako. Aan de hand van waarnemingen verzameld in het kader van het Bijzondere Soort Project niet broedvogels (BSP-nb), wordt hier een beeld geschetst van het voorkomen van deze vogels in ons land.

Verspreidingsgebied

Het voorkomen van de Bladkoning in de broedtijd strekt zich uit van de Oeral tot in het Verre Oosten van Rusland. Boven de Poolcirkel vinden we weinig Bladkoningen. Zuidelijk komt de soort voor tot in Mongolië en Noord-China. Hier bewonen ze uitgestrekte loofbossen. Ze verlaten in augustus-september de broedgebieden om in Zuidoost-Azië te overwinteren. Hier is het vaak de meest algemene vertegenwoordiger van het geslacht *Phylloscopus*. Terugtrek naar de broedgebieden vindt plaats in maart en april.

Najaarsgast

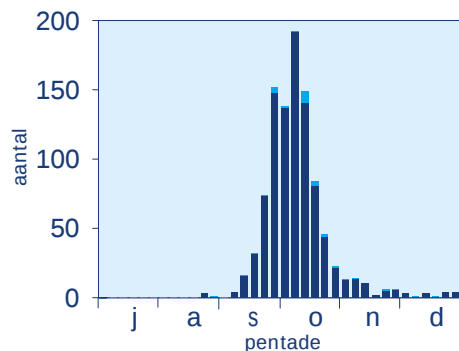
Het is vooral tijdens de najaarstrek dat ze ook in Europa worden aangetroffen. Hierin is een duidelijk patroon te herkennen. In de Baltische staten en in Finland, wordt de hoofdmoot van de Bladkoningen van half tot eind september waargenomen. Daarna volgen Zuid-Zweden, Denemarken en Groot-Brittannië, waar de grootste aantallen eind september maar vooral in de eerste helft van oktober passeren. In de tweede helft van oktober en later duiken ze ook op in Frankrijk en in Zuid-Europa. Alleen al in Groot-Brittannië worden tegenwoordig zo'n 300 Bladkoningen per jaar ontdekt. Het seizoenspatroon in Nederland loopt min of meer parallel aan dat in Groot-

Brittannië, Denemarken en Zweden. De meeste Bladkoningen worden in de tweede helft van september en de eerste helft van oktober gezien (figuur 1). Meestal worden ze maar één dag ergens gemeld. Opvallend is dat bij de vogels die langer op één plaats blijven, vaak nieuwe exemplaren opduiken. Vergelijken we de mediane datum van de afzonderlijke Waddeneilanden en de Groningse kust met die van de Hollandse en Zeeuwse kust, dan lijkt zich in ons land een (weliswaar minder uitgesproken) noord-zuid-patroon af te tekenen zoals dat boven voor Europa werd geschetst (tabel 1). In eerstgenoemde gebieden worden iets eerder Bladkoningen opgemerkt dan langs de Noord- en Zuid-Hollandse en Zeeuwse kust. Uitzonderingen hierop zijn met name Texel en de Maasvlakte. Dit is waarschijnlijk een effect van de jaarlijkse 'Texel-week', in de eerste helft van oktober georganiseerd door de Dutch Birding Association (DBA). Het eiland wordt dan vakkundig uitgekamd. De Maasvlakte daarentegen wordt vooral gedurende de maand september door grote aantallen vogelaars bezocht.

Buiten het najaar (september- november) worden Bladkoningen maar zelden gezien in Nederland. Zo zijn er enkele gevallen bekend uit augustus, is er een juli-geval uit 1967 en werd op 30 juni 2002 een exemplaar gevangen in Tongeren, Gelderland. Uit het voorjaar zijn in de BSP-database resp. drie en twee gevallen opgenomen uit mei en april. Mogelijk gaat het hier om vogels die ten zuiden van ons land de winter hebben doorgebracht. De zeer weinige winter-waarnemingen (januari en februari resp. 3 en 1 waarnemingen in BSP) duiden op (pogingen tot) overwintering in ons land. Dit laatste is in Groot-Brittannië ook vastgesteld.

Kustgebied favoriet

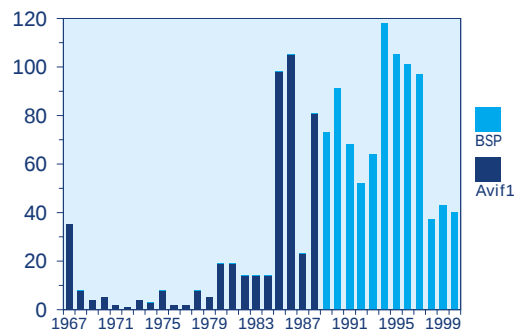
Verreweg de meeste Bladkoningen worden in Nederland langs de kust waargenomen. Door stuwung van de trek (en

Figuur 1. Seizoenspatroon van de Bladkoning in 1989-2001. Weergegeven is het aantal vogels per maandpentade (5-daagse periode). Blauw = ter plaatse, lichtblauw = overtrekkend.

Figuur 2. Verspreiding van de Bladkoning in Nederland in 1989-2001.

Figuur 3. Aantal waargenomen Bladkoningen per jaar in 1967-2000. Waarnemingen uit 1967-1988 zijn afkomstig uit Avifauna van Nederland 1 (Avif1), waarnemingen uit 1989-2000 uit het BSP-archief (BSP).

mogelijk ook aankomst vanuit de Noordzee), springen vooral de Wadden-eilanden, de Maasvlakte en Walcheren in het oog (figuur 2). Dit zijn ook de plekken die in het najaar het meest door fanatieke vogelaars worden bezocht. Verder valt op dat langs de (Friese) IJsselmeerkust ook enige stuwung optreedt. Binnenland-gevallen zijn relatief schaars en ook hier vallen de hogere dichtheden aan vogelaars op, zoals de regio Amsterdam. Toch blijkt uit de figuur dat Bladkoningen in feite in het hele land gevonden kunnen worden.

Voor meer informatie over het voorkomen van Bladkoningen, in een internationaal perspectief, zijn de volgende publicaties interessant:

Baker J.K. & Catley G.P. 1987. Yellow-browed Warblers in Britain and Ireland, 1968-85. *British Birds* 80 (3): 93-109.

van Impe J. & Derasse S. 1994. De recente toename van Bladkoninkje *Phylloscopus inornatus* en Pallas' Boszanger *P. proregulus* in Europa: zijn dwaalgaasten werkelijk dwalende vogels? *Oriolus* 60 (1): 3-17.

Vinicombe K. & Cottridge D.M. 1996. Rare Birds in Britain and Ireland: A photographic record. HarperCollins, London.

Tabel 1. Bladkoningen in verschillende delen in Nederland. De eerste waarneming en mediane datum zijn gemiddeld over 1989-2001.

gebied	eerste waarneming	mediane datum
Schiermonnikoog	15 sep	7 okt
Ameland	23 sep	1 okt
Terschelling	19 sep	5 okt
Vlieland	9 sep	6 okt
Texel	13 sep	14 okt
Groninger Kust	22 sep	4 okt
Friese Kust	6 sep	14 okt
Holland noord	14 sep	9 okt
Holland zuid	11 sep	10 okt
Maasvlakte	15 sep	30 sep
Zeeland	18 sep	8 okt
binnenland noord	16 sep	8 okt
binnenland zuid	11 sep	12 okt

Reversed migration

Blijft natuurlijk de vraag, hoe al die Bladkoningen in Nederland terecht-komen. Dit kan worden verklaard doordat waarschijnlijk een deel van de populatie in een richting vliegt die tegengesteld is aan de normale trekrichting. Dit fenomeen wordt door Vinicombe & Cottridge (1966) *reversed migration* genoemd. Waarschijnlijk is dit genetisch bepaald, zoals ook de andere aspecten van het trekgedrag. Natuurlijk speelt ook het weer een rol. Vooral de jaarlijkse fluctuaties zullen mede worden veroorzaakt door gunstige luchtstromingen. Volgens sommigen zijn weersomstandigheden in Siberië de belangrijkste oorzaak van het verschijnen van o.a. Bladkoningen in West-Europa. Echter, indien weersomstandigheden een allerverheersende rol zouden spelen, zou het aantalsverloop in het najaar niet aan zo'n vast patroon zijn gebonden. Ook de vroege aankomstdata in Finland en Zweden wijzen er op dat direct na het broedseizoen een cohort Bladkoningen in westelijke richting uit de broedgebieden vertrekt.

Afnemende aantallen?

De eerste Bladkoning voor Nederland werd op 15 september 1861 'verzameld' (lees: voor de wetenschap veilig gesteld) in Leiden. Het eerstvolgende geval was pas in 1924 waarna er tot en met 1966 nog 23 Bladkoningen werden waargenomen in ons land. In 1967 vond de eerste influx plaats, er werden dat najaar 35 exemplaren vastgesteld. Vanaf dat moment werd de soort jaarlijks waargenomen met ook in 1985 en 1986 'invasies' (figuur 3). De jaarlijkse aantallen bleven daarna verder toenemen (weliswaar met enkele 'dipjes') tot er halverwege de jaren negentig jaarlijks zo'n 100 werden gemeld. Naast een waarnemerseffect, meer vogelaars werden beter bekend met de veldkenmerken, alsmede de opkomst van de DBA, lijkt er sprake te zijn van een reële toename. De scherpe afname die in 1998 werd ingezet valt hiermee evenwel niet te rijmen, zeker gezien de toegenomen waarnemersintensiteit. Een oorzaak hiervoor is niet gemakkelijk te geven. Maar wellicht gaat het hier slechts om een tijdelijk verschijnsel, zoals er eerder al jaren waren met kleine aantallen.

Gert Ottens, Erik van Winden & Arjan Boele

Aangepast formulier zeldzame broedvogels (LSB)

Het formulier voor het doorgeven van zeldzame broedvogels (Landelijk Soortonderzoek Broedvogels) is aangepast aan de eisen van vandaag. Op de voorkant van het formulier kunnen de resultaten van een telgebied worden ingevuld. De achterkant is geschikt voor gegevens van één soort (systematische telling of losse melding) en er is ruimte om meldingen van zeer zeldzame broedvogels te documenteren.

Het vernieuwde formulier laat zien dat het LSB-project met name is geïnteresseerd in gegevens uit vaste telgebieden. Vaste telgebieden geven inzicht in de volledigheid van de informatie en maken het mogelijk vergelijkingen te maken tussen jaren. Een opzet die veel lijkt op die van het BMP-project. Tellers met een vast telgebied worden gevraagd eenmalig een kaartje op te sturen met de grenzen van hun telgebied. Losse meldingen blijven natuurlijk ook van belang, zo kunnen we een vinger aan de pols houden wat betreft de verspreiding.

SOVON is ook aan de slag met een digitale versie van het formulier. Waarnemingen kunnen dan via de homepage worden doorgegeven.

Michiel van der Weide

E-mailadressen herhaalde oproep!!

In dit jachtige elektronica-tijdperk krijgen we steeds meer mogelijkheden om digitaal met de waarnemers te communiceren. Zo is het vaak al mogelijk om DC-nieuwsbrieven in PDF naar u toe te sturen, ware het niet dat we van de meeste leden geen e-mailadres hebben. Vandaar deze oproep: stuur uw e-mailadres naar mailadres@SOVON.nl en wij sturen u voortaan de PDF-versie van uw DC-nieuwsbrief (althans dat proberen we). Type in het onderwerp een ster (*) gevolgd door uw PID-code (bijvoorbeeld *DZTROO).

De voordelen liggen voor de hand: snel, spaart bomen en ook uw rug doordat u minder oud papier hoeft te sjouwen!